

EESTI ALGUPÄRASTE ÕIGEUSU KIRIKULAULUDE STIILIST¹

KRISTI SARAPUU

Eesti õigeusu kirikumuusikana võiks esmalt määratleda muusikat, mis on loodud õigeusu kiriku jaoks eesti alal või Eesti riigis. Teiseks on käsiteldavad laulud eestikeelsed ja laulude autorid rahvuselt eestlased. Käesolevas artiklis käsitletakse eesti algupäraseid õigeusu kirikulaule (mitte lauluseadeid, mida on samuti tehtud). Neid vaadates näeme kohe, et laulude eesti algupära on väga raske määratleda ainult muusikaliste tunnuste põhjal, kuna traditsioonilise õigeusu kirikumuusika mõjutused on sedavõrd tuntavad. Materjali parema piiritlemise huvides leiavad alljärgnevas käsitlemist vaid trükis ilmunud eesti õigeusu kirikulaulud.

Õigeusu kirikulaulude kirjutamine ja trükkimine sai Eestis alguse XIX sajandi viimasel veerandil ning lõppes üldjoontes pärast Teist maailmasõda, ehkki on ka mõned erandid: näiteks Cyrilluse Kreegi laulud, mida võib vaadelda puhta kunstmuusikana, mitte seoses kirikumuusikaga, samuti tunneme möödunud sajandi teisest

¹ Artikli aluseks on Kristi Sarapuu 2001. aasta kevadel Eesti Muusikaakadeemias kaitstud bakalaureusetöö *Trükis ilmunud eesti algupäraseid õigeusu kirikulaulud* (Tallinn: 2001).

poolest mõningaid asjaarmastajaid heliloojaid, kes nõukogude ajal kirjutasid laule sahtlisse, sest avaldada oli neid sel ajal keeruline. Mõned neist lauludest ilmusid siiski välismaal pagulaskiriku väljaannetes. Trükisteks võiks pidada ka omaaegsetes paljundusbüroodes mimeograafiliselt paljundatud² materjale, sest ilmselt oli lihtsalt odavam ja lihtsam teha paljundusi kui päris trükiseid, pealegi olid need üsna kvaliteetsed. Laule paljundati ka šapirograafiga,³ kuid need ei olnud nii kvaliteetsed kui mimeograafilised paljundused. Peamiselt kasutas šapirograafilist paljundust Peeter Laredei, kelle üsna suurt hulka laule selles artiklis eraldi ei käsitleta.

Eriti palju eesti algupäraseid õigeusu kirikulaule trükiti 1920. ja 1930. aastatel, kui iseseisva rahvusriigi kultuuris püüti vabaneda saksa ja vene mõjudest. Rahvusriigis oli ka eesti autonoomsel õigeusu kirikul oma osa rahvuslike ideede levitamisel. Põhjused, miks eestlastest õigeusklikud hakkasid kirjutama eestikeelseid laule, on seotud eesti rahvusliku identiteedi kujunemisega.

Eestlastest õigeusu kirikulaulude loojaid on kokku 12. Neid autoreid võib jaotada kahte rühma: esiteks kõrgema muusikalise hariduse saanud heliloojad (Johannes Bleive, Cyrillus Kreek, Dionyssi Orgussaar) ning teiseks asjaarmastajad heliloojad, kes moodustavad enamiku (Herman Aav, Johannes Hütsi, Nikolai Klaas, Nikolai Kokla, Peeter Laredei, Viktor Pedoste, Andrei Ramul, Vassili Verlok, Kristofor Vink).

Kui kõrgema muusikalise haridusega heliloojate kirikulaulud on stiililiselt suhteliselt iseseisvad (eriti muidugi Cyrillus Kreegi

² Vt Eduard Vääri jt, *Võõrsõnade leksikon* (Tallinn: Valgus, 2000), 642. Mimeograaf, endisaegne paljundusseadis, kus erilisele vahapaberile kirjutatud teksti paljundati sel teel, et pressiti trükivärvi läbi vahapaberil kirjatähtede kohal tekkinud pisikeste aukude. Seega võib käsitsi vahapaberile kirjutada vajaliku teksti ning seda on võimalik paljundada, kusjuures väljatrükk sarnaneb välisuselt käsikirjaga. Trükitehniliseks paljundamiseks on aga vaja trükikirja, mingit tähtede, numbrite või muude märkide komplekti, ühtlustatud sümboleid.

³ Vt samas, 958. Šapirograaf, täiustatud hektograaf, omaaegne paljundusaparaat käsikirjaliste v trükitud tekstide paljundamiseks.

omad), siis asjaarmastajad heliloojad on lähtunud rohkem traditsioonilisest eesti õigeusu kirikumuusikast. Viimaste lauludes on väga tugev Peterburi koolkonna mõju, samuti võib aga täheldada luterlike laulude mõju, kuna eesti ala on olnud pikka aega luterlikus kultuuriruumis ning õigeusu kirik eksisteeris kõrvuti mõjuvõimsama luterliku kirikuga.

Eesti õigeusu kirikulaule on kirjutatud umbes 350, neist trükkis ilmus ligikaudu 160, seejuures mõnda on trükitud mitu korda. Kas ainult või muuhulgas algupäraseid eesti õigeusu kirikulaule sisaldavaid trükiseid olen leidnud kaksikümmend kuus. Laule on trükitud ka kiriku laululehtedel, kuid nendest on üsna raske ülevaadet saada. Kirikulaulude täpset loomisaega on enamasti raske öelda, sest sageli pole see trükises kirjas ja ka mujalt on loomisaja kohta suhteliselt raske andmeid leida. Erandid on Peeter Laredei ja Johannes Hützi, kes märkisid tavaliselt ka oma laulude loomisaja.

Õigeusu kiriku ajalool Eestis on palju sarnasust Soomega, eriti viimastel sajanditel. Ka Soomes ilmusid rahvuslike ideede leviku ajal XIX sajandi lõpul välja kohalikud heliloojad, kes kirjutasid õigeusu kirikumuusikat ja nii nagu ka Eestis, mõjutas neid suures osas Peterburi koolkond. Soome erineb Eestist siiski selle poolest, et nende oma õigeusu kirikulaulude loomise traditsioon ei ole katkenud, vaid kestab praeguse ajani.

Esimene eesti algupärane õigeusu kirikulaul ilmus trükkis 1885. aastal, ajal kui Šahhovskoi Eestimaa kuberneriks ja Zinovjevi Liivimaa kuberneriks määramisega sai Eesti ajaloos alguse venestamisajana tuntud ajajärk. Eesti algupärase õigeusu kirikumuusika tekkimist on siiski õigem seostada rahvusliku ärkamisajaga, mitte venestusaja algusega, sest õigeusu kirikumuusika trükiseid avaldati Eestis ka varem. Kui venestamisaja algust võiks seostada Andrei Ramuli avaldatud raamatuga,⁴ siis sama hästi võiks seostada Verhoustinski 1869. aastal avaldatud liturgia noodiraamatu ilmumist ärkamisajaga, kuid need seosed oleksid liiga kunstlikud.

⁴ Õige usu kiriku laulu wiiside raamat koolide tarwis, esimene jagu. Riia, 1885.

Anu Raudsepp märgib: “Riia Vaimulik Seminar oli mõeldud selleks, et õigeusku riigipoliitikaga siduda, kuid tegelikkuses ei lähtunud venestusideedest järjekindlalt.”⁵ “Vastupidiselt Riia Vaimuliku Seminari (RVS) eesmärgile – kasvatada riigitruid vene-meelseid kodanikke – aitasid seminari kasvandikud hoopis luua Eesti omariiklust.”⁶ Venestusajal tugevnes õigupoolest eestlaste ja lätlaste rahvuslik kokkuhoidmine, seda ka õigeusklike hulgas. Paljud eesti õigeusu kirikulaule loonud heliloojad õppisid samuti RVS-s.

XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul kirjastati eesti algupärasteid laule siiski suhteliselt vähe võrreldes esimese iseseisvusajaga. Oma rahvusliku identiteedi kinnitamiseks komponeerisid eestlastest õigeusklikud heliloojad hulgaliselt õigeusu kirikulaule, mida hakati trükis avaldama eriti rohkelt 1930. aastatel. Rahvusliku teadvuse tõusmisest kirjutab ka eesti nõukogude ajaloolane Kuulo Vimmsaare:

Kirik jagati rahvuslikul põhimõttel kahte ossa. Vene kogudused allutati kogu maal Narva piiskopkonnale, eestikeelsed ja endised segakogudused määrati Tallinna piiskopkonda. Viimases hakati kirikut ametlikult nimetama Eesti apostlikuks õigeusu kirikuks, jutlusi peeti eesti keeles, kasutati uut kalendrit ja mõnel pool korraldati luterluse eeskujul noortele isegi leere. Õigeusu kirik andis eesti keeles välja ajakirja “Usk ja Elu” ning nädalalehte “Elutõde”. Marurahvusluse propageerimises ei jäänud need maha kodanlikest luterlikest väljaannetest.⁷

Teine maailmasõda ning Eesti okupeerimine katkestas eesti õigeusu kiriku kuulumise Konstantinoopoli patriarhaati. 1940. aastatel ilmus eesti algupärasteid laule ainult välismaal (näiteks anti Soomes Kuopios 1942. aastal välja laulukogumik “Öinen juhlapalvelus eli

⁵ Anu Raudsepp, *Riia Vaimulik Seminar 1846–1918* (Tartu: 1998), 62.

⁶ Samas, 64.

⁷ Kuulo Vimmsaare, *Õigeusu kiriku osast eesti ja vene rahva ajaloos* (Tallinn: 1986), 28–29.

vigilia” I, kus ilmus Viktor Pedoste *polieleion*⁸ soome keeles, “Kiitäkää Herran nimeä”).

Eesti õigeusu kirikulaulu alusepanijana on suured teened preester Andrei Ramulil. Enne tema 1885. aastal ilmunud kogumikku oli ainuke kohalik kirikulaulu käsiraamat 1869. aastal trükitud liturgia kolmele häälele. Konstantin Puu kirjutab nimetatud väljaande kohta, et sisaldades harilikke liturgia laule lihtsate viisidega, ei olnud selle tähtsus kuigi suur.⁹ Lihtsate viiside all peab Puu ilmselt silmas õigeusklikele hästi tuntud traditsioonilisi kaheksaviisiku¹⁰ viise. Esimesed põhjapaneva tähtsusega õigeusu kirikulaulu viisitöötused kuuluvad Puu sõnul Andrei Ramulile ning seejärel võib Ramulit täie õigusega nimetada eesti õigeusu kirikulaulu rajajaks.¹¹

Ramul komponeeris ka esimese trükis ilmunud eesti algupärase õigeusu kirikulaulu. Selle laulu loomine oli ilmselt tihedalt seotud preestri tööga õigeusu kirikulaulu kogumiku koostamisel. Tema ning ühtlasi eesti esimene algupärane trükis avaldatud õigeusu laul “Armastust rahu sees” ilmus 1885. aastal õigeusu laulukogumikus “Õige usu kiriku laulu viiside raamat koolide tarwis”. Puu kirjutab selle kogumiku sünniloost järgmiselt:

⁸ *Polieleion* (κρ πολυελεος) – hommikuteenistuse laul, mis koosneb 135. ja 136. psalmi värssidest. *Polieleion*-ile on iseloomulik refrään “halleluoja”. *Polieleion*-i laulmise ajal avab preester kuninglikud ukсед ja kirik valgustatakse maksimaalselt.

⁹ Konstantin Puu, “Ülempreester Andrei Ramuli tegevus meie kirikulaulu arengus”, *Waimulik Laul*, nr 2 (1, 1936): 9.

¹⁰ Kaheksaviisik ehk *oktoehos* (κρ οκτωηχος) on kaheksat eri viisi (viis = laad Lääne kirikumuusika traditsioonis) hõlmav kogu, mis läbib kogu kirikuaastat. Ühte viisi lauldakse ühe nädala jooksul, uus viis tuleb seega igal pühapäeval. Kaheksaviisiku abil on võimalik laulda kõiki jumalateenistuse tekste. Kaheksaviisiku koostas Idas Johannes Damaskusest (680–749) ja Läänes paavst Gregorius Suur (540–604). Erinevate kirikuviiside kogumist alustati ilmselt juba enne neid ning Läänes peetakse üheks kogujaks IV sajandil elanud Ambrosiust Milanost. Gregorius Suur jätkas Ambrosiuse tööd ja pani kokku *Antiphonarium*-i ehk kaheksat antifoonilaadi käsitleva kogumiku. Sellel põhineb Lääne nn gregooriuse laul.

¹¹ Puu, 9.

Raamatu puudumine andis end teravalt tunda ja piiskopkonna valitsus oli määranud väljaandmiseks tarvilise summa, raskusi tegi aga raamatu koostaja leidmine. Tähtis töö nõudis hääd keele- ja laulutundjat, milliseid tolaeagsete vaimulikkude keskel oli vast mõni üksik.

Vahepeal olid kuuldused laulualal edukalt töötavast Lümmanda preestrist jõudnud Riiga, ning kui asi tuli lõplikule otsustamisele, valiti isa Ramul ja piiskopp Donat tegi talle ülesandeks asuda viisideraamatu koostamisele. Kohe asus isa Andrei agaralt tööle ja 1885. aastal ilmus "Õigeusu kirikulaulu viisideraamat kooli tarvis", mis järgnevatel paaril aastakümnel oli ainukeseks õppevahendiks kirikulaulus.¹²

Eesti esimeste algupäraste laulude puhul tuleks kindlasti küsida, kas ja kuivõrd on neis tegemist eesti algupäraste ehk originaalsete lauludega. Nagu muusikaloos sageli, on nende XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul kirjutatud laulude puhul algupärasus ja traditsioon omavahel keerukas suhtes. Ka käsitletavat kirikulaulud on saanud õigeusu kiriku muusikalisest traditsioonist väga tugevaid mõjutusi. Eesti algupärast saab nende puhul rääkida, kuna need laulud on componeerinud (mitte seadnud või muul viisil töödeldud) eestlased, ning teiseks on need laulud (v.a Hütsi "Ton despotin") kirjutatud eesti keeles (mõned on avaldatud Soomes ka soomekeelsetena). Muusikalisel pinnal on eesti algupärast siiski peaaegu võimatu rääkida, kuna stiililiselt pole need laulud iseseisvad.

Jüri Välbe illustreerib eestluse osatähtsust õigeusklike hulgas oma 1935. aastal Waimulikud Laulus ilmunud artiklis. Ta kommenteerib seal Nikolai Kokla Tartus 1934. aastal anonüümselt¹³ ilmunud laulukogumikku "Wiis laulu Eesti Apostliku Õigeusu kirikukoorigele": "Nende laulude pärast ei tarvitse kellelgi tagasihoidlik olla kui oma eesti lihast ja verest võrsunud loomingu üle."¹⁴ Anton

¹² Puu, 9–10.

¹³ Autori asemel on kirjas: componeerinud ap.-õigeusuline eestlane.

Kasemets nimetab oma raamatus "Eesti muusika arenemislugu" XIX sajandi lõpul trükitud noodiraamatute hulgas ka õigeusu kirikumuusika noodiraamatuid, näidates kaudselt nende ühtekuuluvust ärkamisaegse kirjandusega. Kasemets nimetab järgmisi raamatuid: "Oktoih", A. Ramuli nelja ja A. Vassiljevi kahte väljaantud raamatut, jättes need ükshaaval nimetamata.¹⁵

XIX sajandi lõpu eesti lauludega seob Kasemets rahvusliku iseteadvuse tõusu, mis "esimesel üldlaulupeol (1869. a Tartus) täiel lõõmal loitma lüües haaras võimsa lainena terve maa ja sünnitas selle romantilise ajajärgu, mida me tunneme rahvusliku ärkamisajana".¹⁶ Kuna Kasemets nimetab hiljem tolle aja trükiste hulgas ka õigeusu lauluraamatuid, siis võib seda võtta kinnitusena õigeusu laulude kuulumisest rahvusliku ärkamisaja poliitikasse.

PETERBURI KOOLKONNA MÕJUGA LAULUD

Esimene suur mõjuallikas XIX sajandi teisel poolel tekkinud eesti algupärasele kirikumuusikale on Venemaa kirikumuusika. Samuti peab muidugi arvestama kohaliku muusikaelu mõju siinsele õigeusu kirikumuusikale: XIX sajandi teisel poolel sai alguse eestlaste ärkamisaeg ning tolleaegne muusika oli tugeva saksa kultuuri mõjuga.

Elkõige on niisiis eesti algupäraseid kirikulaule mõjutanud vene XIX sajandi kirikumuusikas valitsenud suuna esindajad, keda nimetatakse Peterburi koolkonnaks. XVIII sajandil püüdis Vene õukond kultuuriliselt läheneda Euroopale. Ka kirikumuusika, mis oli Venemaale algselt tulnud Bütsantsist, tegi läbi suuri muutusi. Kõige silmatorkavamad neist puudutavad meetrikat ja harmooniat:

---

¹⁴ Jüri Välbe, "5 laulu Eesti Ap. Õig. kirikukooridele", *Waimulik Laul*, nr 4 (1, 1935): eessõna.

¹⁵ Anton Kasemets, *Eesti muusika arenemislugu* (Tallinn: 1937), 166.

¹⁶ Samas, 101.

ebaregulaarse meetrika kõrvale tuli läänelik regulaarne meetrika ning kirikus levis klassikalisel harmoonial põhinev neljahäälne koorilaul. Kui varem oli levinud kammerlikum kirikuteenijate (köst-rite) laul, siis nüüd hakati võimalust mööda moodustama suuri koore. Kirikulaulu keskus oli keisri õukond Peterburis ning seal kujunenud laulustiili seostatakse nn Peterburi koolkonnaga. XIX sajandi algul lisandus sellele välismaalt sissetoodud stiilile ka protestantlik koraalistiil ja saksapärase romantika.

Venemaalt pärit saksa muusikateadlane Johann von Gardner toob oma 1971. aastal kirjutatud artiklis¹⁷ esile paljud Peterburi koolkonna esiletõusuga kaasnenud probleemid, nagu võistlus Moskva ja Peterburi, metropoliidi ja keisri vahel. XIX sajandi keskel tehtud kiriklikud otsused puudutavad peale Venemaa otseselt ka eesti õigeusu muusika olukorda. Peale selle on Peterburi ka geograafiliselt Eestile lähedal. Gardner annab hea ülevaate XIX sajandi keskpaiga kirikumuusika olukorrast Venemaal. Järgnevalt refereerin lühidalt tema käsitlust, kuivõrd see on eelloona tähtis mõistmaks eesti õigeusu kirikumuusika olukorda XIX sajandi lõpul.

Gardner kirjutab, et XIX sajandi keskpaika võib õigustatult pidada vene õigeusu nüüdisaegse koorilaulu-stiili lõpliku väljakujunemise ajaks. Koorimuusika võidukäik kirikus sai alguse just XIX sajandil. Gardner ütleb, et “juhul, kui on kas või ainult kaks lauljat, ei laulda enam ühehäälselt, vaid paralleeltersides (või vähemalt üritatakse laulda)”. See kehtib tõepoolest ka tänapäeva eesti kirikulaulu praktikas ning ilmselt oli see nii juba XIX sajandi lõpul. Enesestmõistetavalt kirjutasid eestlastest õigeusu heliloojad koorimuusikat, mis lähtus just Peterburi mõjust, sest sealset keisri õukonna koori peeti tasemelt Venemaa parimaks ning ka üheks Euroopa paremaks kooriks.

Kõik kirikukoovid (v.a kloostrikoovid) tuli Venemaal allutada

¹⁷ Johann von Gardner, *Moskvan ja Pietarin välinen taistelu kanonisesta laulusta 1800-luvun puolivälissä*, tõlkinud Hilikka Seppälä (Erga: 1995; Joensuu: 1996), 63–79.

ilmalikele muusikainstitutsioonidele – seni olid need kanoonilise tava järgi vaimulike organite alluvuses. See võimendas konflikti traditsioonile ustava Moskva ning suhteliselt noore, ilma püsiva kirikliku traditsioonita Peterburi vahel. Moskva traditsioon ulatub XIV sajandisse, kui Moskvast sai metropoliidi residents (1325), võõrapärase nimega Sankt-Peterburg rajati aga alles 1703. aastal. Seal hakkas elama palju välismaalasi, kes töid endaga kaasa ka uued tavad. Kirikuid ehitati barokk- ja rokokoostiilis ning ikoonimaaliski sai alguse uus naturalistlik suund. Kõiges, ka kirikumuusikas, võeti eeskuju Euroopast. Kuna linn oli noor ning oma traditsioonid seal puudusid, siis võeti kõik uus kiiresti omaks.

Peterburi kirikulaulu keskuseks sai keisri õuekapelli koor. Gardner kirjutab, et keisri kirikus lühendati jumalateenistusi – teatud lauludest lauldi vaid mõningaid osi, lõpud loeti või jäeti hoopis ära. Kaheksaviisiku meloodiaid (*glasō*) kärbiti ja lihtsustati, mõningaid lühemaid laule retsiteeriti ühel helikõrgusel ega lauldud kaheksaviisiku järgi. See lihtsustamine korvati aga suure koori mitmehääle lauluga: õuekapelli lauljate koolitus oli XVIII sajandi keskpaigast alates itaalia meistrite kätes, kes töid õuekapelli *bel canto* stiili.

Esimene kokkupõrge Peterburi ja Moskva vahel toimus Nikolai I ajal 1830. aastal. Keiser käskis siis õuekapelli juhatajal Feodor Lvovil saata Moskvasse ühe õuekapelli laulja, et see õpetaks ka sealsetele lauljatele Peterburi laulutraditsiooni.¹⁸ Metropoliit Filaret, kes tahtis säilitada vana liturgilist laulutraditsiooni ja ühtlasi keisri käsku täita, lahendas aga olukorra üsna leidlikult. Ta selgitas vaimulikkonnale, et Peterburist saadetud laulja ei muuda midagi, vaid õpetab ainult seda, kuidas tuleb toimida siis, kui keiser või keegi keisri perekonnast jumalateenistusel viibib.

Tõsisem kokkupõrge enne Peterburi stiili võidulepääsu toimus aastatel 1849–1850, kui keisri õuekapelli juhataja oli tunnustatud helilooja Aleksei Lvov, eelmise juhataja poeg. Gardner osutab asjaolule, et Lvovi ajal ei olnud kirikulaulu puudutavaid süstemaatilisi

¹⁸ Samas, 66.

käsitlusi, puudusid ajalugu ja traditsioone käsitlevad teaduslikud teosed. Ametlikult oli kasutusel kogu kirikuaastat hõlmav ühehääle laulu väljaanne ning mitmehäälselt lauldi vaid suulisele laulutradsioonile toetudes.¹⁹ Gardner väidab, et Lvov, kes ei olnud kirikulaulu vastu enne õuekapelli juhatajaks saamist eriti huvi tundnud, ei saanud seega vene kirikulaulu traditsiooni kuigivõrd põhjalikult tunda. 1847. aastal tegi Nikolai I talle ülesandeks kirja panna kõik see, mida õuekapell ei laulnud noodist (kõik see, mida heliloojad ei olnud veel vabalt komponerinud) täpselt nii, nagu õuekapell laulis, et ühtlustada vene kirikulaulu traditsioon. Vorotnikovi, Lomakini ja Beliovi abiga jõudis Lvov selle tööga lõpule 1848. aastal ning keiser andis selle töö sinodile läbivaatamiseks ja heakskiitmiseks – sellest ilmneb, et kanoonilise laulu küsimuses taheti veel siiski arvestada vene kiriku juhtkonnaga.

Metropoliit Filaret, kes võttis asja ülimalt tõsidusega, moodustas töö läbivaatamiseks erikomisjoni, mis koosnes parimatest kirikulaulu asjatundjatest ning mille juurde kuulusid ka lauljad, kes laulsid ette uue väljaande laule. Tulemuseks oli töö tunnistamine kõlbmatuks. Komisjon märkis, et Lvov oli algupäraseid meloodiaid muutnud nii, et neid saaks harmoniseerida saksa protestantliku koraalstiili reeglite järgi, mida Lvov ja tema abilised pidasid kirikustiili ideaaliks.²⁰ Gardneri järgi olid tähtsaimad kõrvalekaldumised järgmised: (1) mõningate õhtu- ja hommikuteenistuste laule, näiteks *prokiimen*'eid²¹ ei lauldud kaheksaviisiku järgi, vaid retsiteeriti lihtsalt ühel toonil; (2) mõningaid laule ei lauldud kanooniliselt määratud viisil, vaid tundmatul, vabalt komponeeritud viisil; (3) mõningad laulud puudusid sootuks, mis võiks anda hiljem põhjuse need hoopiski teenistusest välja jätta.

¹⁹ Samas, 67.

²⁰ Samas, 70.

²¹ *Prokiimen* (kr προκειμενον, tuletatud verbist 'ette asetama') – tavaliselt Taaveti psalmidest võetud värss, mida lugeja enne Pühakirja retsiteerimist kuulutab. Lugejale vastab koor sama värsiga.

Metropoliit, kes ei olnud küll professionaalne muusik, küll aga vene kirikulaulu traditsiooni põhjalik tundja, ei kiitnud Peterburi uuendusi heaks. Lvov oli aga eelkõige muusik, kellele oli kõige tähtsam harmoonia õige käsitlemine, mistõttu meloodia pidi alistuma harmoonia reeglitele. Komisjoni märkustest ilmneb, et Lvovil olid kirikulaulu olemusest ja korrast vaid pinnapealsed teadmised, ehkki ta oli õppinud muusik. Temale oli koorimuusikal jumalateenistust kaunistav roll ja kui meloodia ei sobinud saksapärase koraaliharmoniaga, siis võis meloodiat harmoonia järgi kohendada.²²

Sinod viivitas trükiloo andmisega õuekapelli väljaandele. Selline olukord kestis viis aastat. Lõpuks kaotas Lvov kannatuse ja õuekapell trükkis väljaande, saamata selleks sinodi luba.²³ Selle võidu tähtsamad tulemused olid järgmised: (1) õuekapelli juhataja pani 1847. aastal aluse koorijuhtide püsikursusele, mis koosnes kolmest klassist; (2) peaaegu kõikides linnakirikutes sai tavaks koori olemasolu, mis harilikult oli segakoor, kus ülemisi hääli laulsid poisid. Seega kasvas ka koolitatud kooride vajadus.

Oleks vale arvata, väidab Gardner, et tavaliste kirikulauljate laul oleks siiani olnud halb: kanoonilist kirikulaulu õpiti kõikides vaimulikes koolides. Nüüd aga algas võistlus kahe leeri vahel, sest koorijuhtide kursustel õppinud lauljuhatajad laulsid uues õukonna stiilis. Metropoliit Filareti kartused täitusid: jumalateenistuste lühendused ja lihtsustused said normiks kogu Venemaal, mitte ainult Peterburis. Ainult Moskva koorid ja mõned Kesk-Vene piiskopkonnad kasutasid endiselt vanu, kanoonilisi, lühendamata ja meloodiliselt lihtsustamata viise.²⁴ XIX sajandi lõpul kaotas küll Peterburi oma domineeriva positsiooni koorijuhtide koolitamisel ja Moskva sai tagasi oma valitseva rolli, kuid ligikaudu kahekümne

²² Gardner, 72–73.

²³ Gardner, 76.

²⁴ Gardner, 77.

aasta pärast algas Venemaal revolutsioon. Seetõttu jäigi valitsevaks Peterburi stiil ning nagu ütleb Gardner, “see stiil on määranud kogu vene kirikumuusika”.

Niisiis on ka eesti õigeusu kirikumuusika heliloojaid mõjutanud eelkõige just Peterburi koolkond. Seda näitab nii mitmehääle kooristiili ideaaliks pidamine kui ka uute kirikulaulude komponeerimine (liturgilisele, mitte vabale tekstile, ehkki kirjutati ka vabu vaimulikke tekste, mida lauldi eelkõige väljaspool kirikut).²⁵ Samuti on iseloomulik valdavalt regulaarse meetrika kasutamine eesti algupärastes kirikulauludes. Regulaarse meetrika propageerimise üks põhjus oli kindlasti ka praktiline: ilma kindla taktimõõduta retsiiteeriva iseloomuga laulud tekitavad kooslaulmisel raskusi.

Siiski esineb eesti algupäraste kirikulaulude hulgas ka ebaregulaarse meetrumiga laule, mis moodustavad kindla taktimõõduga lauludega võrreldes küll väikse osa. Ebaregulaarse meetrikaga laule on kõige rohkem Hütsil. Kogumikus “Valik Apostliku õigeusu kiriku liturgia laule” on need järgmised: “Õndsuse salmid”, “Püha Jumal”, “Mina usun” (nr 2), “Meie Isa” (nr 3), “Hoiä, oh Issand”, “Ton despotin” ning kogumikus “Valik Apostliku õigeusu kiriku õhtuteenistuse laule”: “Issanda nimi olgu kiidetud”, “Mu hing austab”, eellaul “Issand on Kuningaks saanud”, “Kristuse surnust ülestõusmist nähes” ja “Suur austamise laul”. Ka Viktor Pedostel on üks ebaregulaarse meetrikaga laul – “Mu hing austab”. Need laulud on muusikalise materjali poolest iseseisvad, ehkki mõne laulu puhul võib aimata selle seost traditsioonilise viisiga. Selline laul on näiteks Hütsi “Kristuse surnust ülestõusmist nähes”, mis algul meenutab veidi stihhiira²⁶ kuuendat viisi.

²⁵ Näiteks Andrei Ramuli 1896. aastal ilmunud laulukogumik “Vaimulikud laulud, psalmid ehk vaimulikud kantad: viisidega tarvitamiseks koolis ja kodus”, mille kirjastas Balti Vennaste Seltsi Eestimaa osakond, lõi omal ajal suuri laineid. Puu kirjutab *Waimulikud Laulus* nr 2 (1, 1936): “Oli ju see tolle aja kohta julge samm anda välja vaimulikke laule, mis ei kuulu jumalateenistuste laulude hulka ega leita palveraamatus. Vanameelsed nägid selles juba usust taganemist.”

²⁶ *Stihhiira* (kr στυχαριον – salm) – alguslaul pühapäevade ja pühade teenistusel.

Peterburi koolkonna muusikastiilile on iseloomulik ka minoorhelistike soosimine ning sage kaldumine sentimentaalsesse või draamatilisse väljendusse. Seejuures meloodia on lauludes peamiselt ikka ülahääles, mida teised hääled koraalilikult saadavad.²⁷ Lähedust Peterburi koolkonna muusikastiiliga võib tõepoolest märgata mitmes eesti õigeusu koorilaulus, ehkki ülekaalus on mažoorhelistikud. Hea näide selle kohta on Tallinnas 1896. aastal laulukogumikus “Waimulikud laulud, psalmid ehk waimulikud kantad, wiisidega” ilmunud kaks laulu: Andrei Ramuli 84. psalmile²⁸ komponeeritud laul “Armastusest püha koja vastu” ehk “Kui armasad on So hooned mull” ja Dmitri Bortnjanski “Kol slaven naš Gospod v Sion”.²⁹ Mõlemad laulud on mažooris, 3/4 taktimõõdus ning mõlemas esineb laulu algul soprani meloodias tõusev kvardi hüpe toonika kvindilt priimile. Näites 1 on esitatud Bortnjanski laulu algus.

Parajasie

Kol sla - ven naš Gos - pod v Si - o - n,

Näide 1.

Stihhiirades ülistatakse pühakuid või püha. Stihhiiradele on iseloomulik rütmistatud proosa, sageli tsiteeritakse stihhiiras värse pühakirjast.

²⁷ Paavali Arkipiispa, “Ortodoksinen kirkkorunous ja liturginen laulu”, *Virsiavain* (Helsinki: 1971), 77.

²⁸ Siin ja edaspidi kasutan protestantide poolt taas kasutusele võetud nn uuemat psalmide numeratsiooni.

²⁹ Vrd “Ma kummardan Sind, Armuvägi”, *Kiriku laulu- ja palveraamat* (KLPR) 264.

Ramuli laulu algus (näide 2) on, vaatamata oma mõnevõrra liikuvamale harmooniale, sellega ilmselgelt sarnane:

The image shows a musical score for a vocal piece. It consists of two staves: a vocal line on top and a piano accompaniment on the bottom. The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 3/4. The melody is simple and homophonic. The lyrics are written below the vocal line: "1. Kui arm - sad on So hoo - ned mull,".

Näide 2.

Võrdlusena võime näha, et Peterburi koolkonnale on lähedane ka soome heliloojate Peter Akimovi (kunstnikunimega Pekka Attinen, ülemdiakonina Pietari Akimov), Aleksei Krasnostovski ja noorena surnud Boris Jakubovi stiil, kuna ka soomekeelne õigeusu kirikumuusika on sündinud vene kirikulaulu alusel.³⁰

LUTERLIKU KORAALI MÕJUGA LAULUD

Eesti õigeusu kirikumuusikat on kindlasti mõjutanud ka eesti luterliku kiriku laulutraditsioon. Kui ulatuslikult see erinevates kogudustes levis ja kas ta üldse kõiki kogudusi mõjutas, pole lähemalt uuritud. Paljudes kogudustes, eriti Pärnumaal ja mujal Lääne-Eestis on mõjutused aga kindlasti olemas.

1845–1848 toimus Liivimaal ulatuslik üleminek luterlusest õigeusku. Luterliku kirikumuusika mõjust õigeusu kirikumuusikale ei saa me aga esialgu rääkida. Võiks arvata, et uued õigeusklikud võinuks tuttavaid luterlikke tavasid osaliselt edaspidigi järgida ning seeläbi ka õigeusu kiriku tavasid mõjutada, ent paljudel neist ei olnud algul võimalik isegi kirikus käia. Kuidas luterlike mõjutuste protsess täpselt kulges, on tagantjärele üsna raske öelda ning see vääriks kindlasti eraldi lähemat uurimist.

³⁰ Arkipiispa, 78.

1905. aastal, pärast ususalivuse manifesti avaldamist 17. aprillil, algas Eestis ja Lätis taas usuvahetusliikumine, nüüd aga siirdumine õigeusust luterlusse. Õigeusu kiriku tegevuse aktiveerimiseks Balti kubermangudes kavandas 1908. aastal toimunud XVII Riia piiskopkonna õigeusu vaimulike kongress ulatusliku abinõude programmi: avaldada emakeeles õigeusu kirjandust ja levitada seda, vaimulikel imbuda eesti ja läti seltsidesse ning arendada neis aktiivset tegevust, korraldada usulisi ettelugemisi ja vestlusi, luua õigeusklike naiste ringid, parandada usuõpetuse taset õigeusu koolides, viia kõigis õigeusu kirikutes sisse ühislaulmine jne.³¹ Tegelik põhjus luterlikule kirikule lähenemisel oli niisiis ennetada õigeusu kirikust luterlikku kirikusse ülemineku soov.

1922. aastal välja antud "Eesti Apostliku-õigeusu kiriku Lauluraamatu" järelsõnas ilmneb, et õigeusu kirikumuusikas pidi sel ajal avalduma teatav luterliku muusika mõju. Selles lauluraamatus on ainult riimilised värsstekstid ja salmidesse jaotatud proosatekstid ilma viisideta. Erinevalt varasematest õigeusu lauluraamatutest³² on siin kõik laulud ka nummerdatud:

Laulude järjekorra määrajaks sai numbrid kord sisse seatud, mis koguduse laulu juures tarvilik, niisama, kui numbrite näitaja laud kirikus, millela laulude kättejihatamine tülikas on ja jumalateenistust segab. Tuleb nii teha, et selleks pühaks või jumalateenistuseks walitud laulude numbrid juba enne teenistuse algust on välja pandud. Siis otsib igaüks nad aegsasti üles ja laul võib takistamatult kõlada.³³

³¹ Karjahärm, "Kirikureformi küsimus Baltimaadel", *Religiooni ja ateismi ajaloo Eestis*, III (Tallinn: 1987), 242.

³² Esimene, lühem lauluraamat ilmus Kuressaares 1870. aastal, teine, täiendatud lauluraamat Riias 1887. aastal, kolmas Tartus 1905. aastal.

³³ "Järelsõna", *Eesti Apostliku-õigeusu kiriku Lauluraamat* (Tartu: 1922), 423.

Koguduselaul, numbrilaud kirikus, lauluraamatu laulude numeratsioon – kõik see on üldiselt võõras õigeusu kirikule. XX sajandi algul võib seega näha teatavat luterlusele lähenemist, millel olid muidugi omad põhjused. 1922. aasta lauluraamatu järelsõnas mainitakse üht olulist muudatust kirikuelus:

Teine tähtis põhjus, mis lauluraamatu väljaandmisel ta kuju ja sisu sundis uuendama, oli oluline muudatus meie kirikuelus: üleminek kliirose laulu pealt, kus laul üksikute käes, koguduse ehk üleüldise laulu peale. – Et koguduse laul kirikulaulu põhi on, on ju igaühele arusaadav. On juba üleüldiselt selgeks saamas, et 1) meie kirikuelu ilma koguduse lauluta kuidagi ei edene ja 2) et ilma kindla riimimõõduta pea võimata on ühtlast koguduse laulu sisse seada ja meie rikkalik ja wanaaegne lauluvarandus laiematele rahvahulkadele waka alla jääb.³⁴

Miks siis ikkagi oli luterlusel XX sajandi eesti õigeusu kirikumuusikale üsna tugev mõju? Eelneva tsitaadi lõpus kurdetakse, et kirikuelu ilma koguduselauluta kuidagi ei edene. Võib arvata, et esialgu oli koore moodustada üsna raske, polnud piisavalt noote ega küllaldasel määral õpetust. Koguduselaul tundus õige lahendusena. Muidugi pole välistatud ju koorilaulu kooseksisteerimine koguduselauluga. Ent kui kooriga koos laulis ka kogudus, siis oli vaja kindla taktimõõduga ja salmitekstidega laule. Niisiis oli koguduselaulu viljelemise üks põhjus kartus, et muidu kirikulaul ei edene.

Korraldati ka vaimulikke laulupäevi, kus laulsid koos mitu õigeusu kirikukoori ning sealgi eelistati kindla taktimõõduga ja stroofiiliste tekstidega laule retsitatiivse iseloomuga ja proosatekstiga lauludele puhtpraktilisel põhjusel – nii on kergem laulu kokku saada. Kuid õigeusu kirikumuusika laulutradsioonile on iseloomulik proosa-, mitte aga riimitud salmitekst. Proosatekste, seeläbi ilma kindla läbiva taktimõõduta laule on aga keeruline isegi ühe kooriga laulda, rääkimata kogudusest, kus puudub koorijuht tavapärasel

³⁴ Samas, 422–423.

mõistes. Traditsiooniliste tekstide riimimise ja salmidesse seadmise kohta on toodud järgmine märkus 1922. aasta lauluraamatus:

Sellepärast siis ilmub uus lauluraamat juba osalt salmimõodus, kuna riimimata laulud, mida veel võimalik ei olnud riimida, salmi ritta said laotud, et laulu ühtlust kindlustada.³⁵

Laulu ühtlus on muidugi väga oluline ning riimid ja läbiv muutumatu taktimõõt olid koguduselaulu õnnestumiseks hädavajalikud. Tartus 1916. aastal avaldatud lauluraamatu “Waimulikud laulud õigeusulisele Eesti rahwale” teise väljaande eessõnas kirjutatakse: “Eestirahwas on salmimõõduga lauludega ühte kaswanud; laulmõõt ja -riim on osa rahwa waimust.”³⁶

Luterlik kirikumuusika mõjutab eesti õigeusu kirikumuusikat ka praegu. Näiteks lauldakse matustel sageli pärast kanoonilist matusetalituse osa muude vabade matuselaulude hulgas ka luterlikke kirikulaule, näiteks “Peotäis ma mulda”,³⁷ “Tähtede taga”³⁸ ning jõulude ajal kirikus kontsertlauluna³⁹ “Püha ööd”,⁴⁰ mis on pärit küll katoliku kirikust, kuid meie õigeusu kirikusse tulnud luterliku traditsiooni kaudu (luterliku kiriku kaudu on tulnud ka anglikaani laule). Luterlike laulude laulmine matusetalitusel on tegelikult suhteliselt vana tava. Villem Reiman kirjutab juba 1912. aastal, et “isegi gr.-katoliku usulised tarwitavad neid [luterlikke

³⁵ Samas, 423.

³⁶ *Waimulikud laulud õigeusulisele Eesti rahwale*, Teine anne (Tartu: 1916), 3.

³⁷ *KLPR* 259, viis Anna Anvelt.

³⁸ *KLPR* 261, viis Franz Wilhelm Abt.

³⁹ Kontsertlaul – jumalateenistuse laul, mida lauldakse usklikte liturgial vaimulike liturgiast osavõtmise ajal pärast *kinoonikon*’i ehk armulaualaulu. Kanooniliselt ei ole kontsertlaul vaimulike armulauast osavõtmise ajal ette nähtud, sel ajal lauldakse traditsiooni kohaselt armulauasalmi (pühapäevadel “Kiitke Issandat, teie, kes taevas olete, kiitke Teda üleval kõrges!”). Kuna sageli jääb see salm liiga lühikeseks, siis on hakatud laulma vaimulike armulaua ajal vabu, nn kontsertlaule, mida võib vajaduse järgi olla rohkem kui üks. Rahva hulgas tehakse kontsertlaulude laulmise ajal sageli korjandust.

⁴⁰ *KLPR* 32, viis Franz Xaver Gruber.

laulej surnu puusärki panemise, mahawiimise ja m. m. sarnaste talituste juures”.⁴¹

Enne Teist maailmasõda võisid õigeusu kirikumuusikud saada Eestis ka paremat koolitust kui praegu. Nimelt oli 1930. aastatel Tallinna Konservatooriumi juures õigeusu kirikumuusika eriala: kompositsiooni, oreli ja teooria osakonnas tegutses kirikumuusika ala apostlik-õigeusu haru, mis loodi 1937. aastal. Monika Topman kirjutab:

Kirikumuusika ala eesmärgiks oli ette valmistada köstreid-organiste ja kirikukooride juhte (viimaseid apostliku õigeusu kirikutele). Õppetöö toimus kahes harus: “Ev. Lutheri kirikumuusika haru” õppekursus oli kolmeaastane, õpilasi 18; “Apostliku õigeusu kirikumuusika harus” õppijaid loeti aga ainekuulajajaks. Viimased maksid vaid ainekuulaja makse – 10 krooni õppeaastas – samal ajal kui luterliku haru õpilastel, nagu enamikul teistel erialadel, oli õppe-maks 120 krooni aastas.⁴²

Apostliku õigeusu kirikumuusika haru erialainete hulka kuulusid “laulmise oskus, diktsioon, apostliku õigeusu kiriku jumalateenistuste kord ja sümboolika, apostliku õigeusu kiriku põhiviisid ja literatuur, apostliku õigeusu kirikukoori juhutamise ja õpetamise praktikum, apostliku õigeusu jumalateenistuste muusikalise osa praktikum”.⁴³

Niisiis oli kirikumuusika ala apostlik-õigeusu haru Tallinna Konservatooriumi juures Eesti Vabariigis 1930. aastatel olemas, kuigi lühikest aega (1940. aastani). Praeguseks on Eesti Muusikaakadeemias taastatud küll kirikumuusikaõpe (õppetöö taastati 1996. aastal, algul lisaerialana koolimuusika, koorijuhtimise ja oreli eriala üliõpilastele, 1997. aastast on kirikumuusika aga iseseisev eriala),⁴⁴ kuid see on ainult luterliku kallakuga.

⁴¹ Villem Reiman, “Laul waikib”, *Postimees*, 4 (1, 1912): 1.

⁴² Monika Topman, *Mõnda möödunud* (Tallinn: Eesti Muusikaakadeemia, 1999), 31–32.

Luterlike mõjutustega laule olen Eestis avaldatud õigeusu kirikulaulude hulgast leidnud kaheksa. Kolm neist on avaldatud 1938. aasta kogumikus “Valik apostliku õigeusu kiriku õhtuteenistuse laule” (“Mu hing, nüüd kiida”, “See õnnis on” ja “Aita meid, Issand”) ja üks 1932. aastal trükitud “Koorilaulja” I köites (“Sina, kallis Lepitaja”). Johannes Hütsi “Issand, vaata armuga” on avaldatud EELK kirikumuusika sekretariaadi väljaande “Kirikukoor” XIII köites 1936. aastal.⁴⁵ Peeter Laredeilt on kolm laulu: “Mu Jumal, Sa mu abi oled”, “Algmises löi Jumal...” ja “Puhas Neitsi Joosepile”.

Esimene tunnus nende laulude kuulumisest luterliku traditsiooni mõjusfääri on stroofiline värsstekst, mida pole tavalistes õigeusu kirikulauludes. Otseselt pole ühtegi koraalimeloodiat aluseks võetud, kuid leidub luterlikku koraali meenutavaid laule. Näiteks Hütsi laulu “See õnnis on” viisi algus sarnaneb Freylinghauseni laulu- raamatust pärit ja Eestimaal hästi tuntud luterliku koraaliviisiga “Die Tugend wird durch’s Kreuz geübet” (näide 3).⁴⁶

Näide 3.

⁴⁵ E. V. Tallinna Konservatooriumi õppekavad (Tallinn: 1938), 16.

⁴⁴ Topman, 100.

⁴⁵ Hütsi koorilaul “Issand vaata armuga” ilmus teist korda 1968. aastal USA-s New Yorgis luterlikus laulukogumikus “Vaimulikke laule segakoorile”, III.

⁴⁶ Nr 266 *Punscheli koraaliraamatus*, vrd “Mu nimi taevas kirja pandud”, KLPR 268.

Hütsi laul kordab selle viisi iseloomulikku algusfraasi (näide 4).

1. See õn - nis on, kes õe - la nõu - -
 2. Kes hc - al mee - lel vas - tu võ - -
 3. Kui puu, mis hal - jaid leh - ti kan - -
 4. Kõik te - ma he - ad et - te vöt - -
 5. Ei või sec - pä - rast õe - lad seis - -

ga ei hei - da üh - te ii - al gi, ei
 tab Je hoo - va kül - su õ - pe tüst ja
 nab ja is - tu tud vcc soon - te le, mis
 ted siin il - mas kor - da lä - hc - vad, kui
 ta kord viim - se koh - tu jär - je ees, ei

Näide 4.

Näiteid traditsioonilise liturgiateksti värsimõõtu seadmisest leiame Hütsi õhtuteenistuse laulude kogumikust. Esimene laul on seal “Kiida, mu hing” (104. psalm) ning see põhineb õigeusu kirikus üldkasutataval tekstil (õhtuteenistuse esimene laul), mis on proosa-, mitte värsstekst. Järgmine laul “Mu hing, nüüd kiida” on samuti mõeldud laulmiseks õhtuteenistuse alguses, kuid siin on tekst jaotatud neljaks salmiks, mida lauldakse ühe korduva viisiga. Ka on muudetud traditsioonilist sõnastust “Kiida, mu hing”, mille asemel on nüüd “Mu hing, nüüd kiida”. See salmiline tekst on võetud 1922. aasta õigeusu lauluraamatust, millele viitab laulu lõpus olev märkus “Laulur. Nr. 2”.

Luterlikule koraalile iseloomulikult jaguneb muusika värsside kaupa fraasideks, mis lõpevad fermaadiga. Neljas laulus on ridu neli kuni seitse, kusjuures muusikalisi kordusi ühe salmi piires ei

esine. Näide 5 on koraalilikust õigeusu antifoonist “Mu hing, nüüd kiida”.

1. Mu hing, nüüd kii - da Is - san-dat! Sa, Is - sand, o - led kii - de-tud.
 2. Sa e - hi - tad, kui rii - de - ga, end suu - re au ja i - lu - ga,
 3. Kui suu - red, vä - ge - vad Su teod, kõik tar - gas - ti nad val - mistud!
 4. Au I - sa - le ja Po - ja - le ja trööst - ja Pü - ha Vai - mu - le

Näide 5.

Omaette rühma moodustavad Peeter Laredei kolm laulu “Mu Jumal, Sa mu abi oled”, “Algmises löi Jumal...” ja “Puhas Neitsi Joosepile”. Kõigis kolmes laulus on kasutatud luterlikule koraalile tüüpilist *bar*-vormi.⁴⁷ Stiililiste tunnuste põhjal ei saa öelda, kas Laredei laulud on õigeusu või luterlikud laulud. Arvestades aga Laredei elulugu, võib neid laule siiski pidada pigem õigeusu lauludeks. Näites 6 on esitatud tervikuna Laredei laul “Mu Jumal, Sa mu abi oled” (loodud aastal 1926, tekst A. Saar).

1. Mu Ju - mal, Sa mu a - bi o - led, Sind ta - han va - ra ot - si - da. Mu
 2. Nii pal - ves ma Su poo - le vaa - tan Su pit - has e - lu - a - se - mes. Su

→

⁴⁷ *Bar*-vormis laulu meloodia koosneb kahest, erineva tekstiga korduvast lõigust (sks *Stollen*) ja korduseta lõpulõigust (sks *Abgesang*).

hin - gel ja - nu on Su jä - rel', Sind i - hal - dab mu li - ha ka. kui
nust ja lu - ge - vu - sest loo - dan ma tröös - ti il - ma kur - ju - ses. Su

maa, mis kui - vand põu - ast ras - kest, ta oo - tnb a - bi tae - va kas - test.
hel - dus e - lust pa - rem mui - le, inu huu - led kii - tust too - vad Sul - le.

Näide 6.

XX sajandi esimesel poolel on õigeusu kirikumuusikas tunda üsna tugevat luterliku kirikumuusika mõju. Seda võib vaadelda ühest küljest kui eesti õigeusu kiriku omapära ning seega meie kirikuelu rikastavat elementi, teisest küljest aga kui õõnestavat tegurit, mis võib oma liigse mõjuga lõhkuda väga pikkade traditsioonidega õigeusu kirikumuusikat ja seeläbi ühtlasi õigeusu kirikut üldse.

Kui kõrgema muusikalise haridusega heliloojate kirikulaulud (eriti muidugi Cyrillus Kreegi omad) on stiililiselt suhteliselt iseseisvad, siis asjaarmastajad heliloojad on lähtunud rohkem traditsioonilisest õigeusu kirikumuusikast eesti alal. Nende laule on väga tugevasti mõjutanud Peterburi koolkond, mõnevõrra aga ka luterlikud kirikulaulud. Viimane seos on suhteliselt ainulaadne ning seletatav sellega, et Eesti ala on olnud pikka aega luterlikus kultuuriruumis ning õigeusu kirik on siin eksisteerinud kõrvuti domineeriva luterliku kirikuga. Samuti näeme, et eesti algupäraseid õigeusu kirikulaule hakati looma XIX sajandi teisel poolel, eestlaste ärkamisajal. Ka nende laulude loomise üks oluline põhjus oli rahvusliku identiteedi kinnitamine. Õigeusu kiriku muusikaline traditsioon on samas väga tugev. Kui siinsed laululoojad ka soovisid luua midagi päris

oma, et tugevdada eesti õigeusu koguduste identiteeti, siis suuremal osal lauludest piirdub see omapära vaid eesti keelega – enamik Eestimaal elanud eesti verd heliloojaid (välja arvatud Cyrillus Kreek, Johannes Bleive ja Dionyssii Orgussaar) jäid muusikalisest küljest seotuks kas vene või saksa eeskujudega.

EESTI ALGUPÄRASTE ÕIGEUSU KIRIKULAULUDE TRÜKISTE REGISTER

- Aav, Herman. *Eukaristia*. Sortavala: 1936.
- Ap.-Õigeusu Pärnu praostkonna vaimuliku laulupeo laulud*. 1935.
- Eesti Apostliku õigeusu kiriku Wiiside raamat*, I. Tallinn: 1925.
- Eesti heliloojate vaimuliklike laule: segakooridele*, I. Tallinn: 1989.
- Hütsi, Johannes. *Apostl.-õigeusu kiriku Koorilaulja*, I köide. Tartu: 1932.
- Hütsi, Johannes. *Valik Apostliku õigeusu kiriku liturgia laule*. Tallinn: 1938.
- Hütsi, Johannes. *Valik Apostliku õigeusu kiriku õhtuteenistuse laule*. Tallinn: 1938.
- Kirikukoor: Eesti algupärased vaimulikud laulud*, XIII. Tallinn: 1936.
- Kokla, Nikolai. *Wiis laulu Eesti Apostliku Õigeusu kirikukooridele*. Tartu: 1934.
- Kreek, Cyrillus. *2 vaimulikku laulu*. Tallinn: 1928.
- Kreek, Cyrillus. *Taaveti laulud*. Tallinn: 1989.
- Laredei, Peeter. *Kimbuke tarvilisi kooli laule*. Häädemeeste: 1931.
- Liturgia laulude-kogu segakoorile*, I vihk. Tartu: 1917.
- Liturgian valikoituja sävellyksiä*, I osa: ekteniat. Jyväskylä: 1932.
- Paasa-püha laulud*. Jurjew: 1916.
- Pedoste, Viktor. *Waimulikud laulud segakoorile: Op. Nr. 1*. Tartu: 1917.
- Ramul, Andrei. *Patukahetsemise kanoni lauluwiisid: Suures paastus ja igal ajal meelesparanduseks laulda*. Jurjew: 1894.

- Waimulik Laul*, nr 1. Tartu: 1935.
- Waimulik Laul*, nr 1(2). Tartu: 1936.
- Waimulik Laul*, nr 2(3). Tartu: 1936.
- Waimulik Laul*, nr 3(4). Tartu: 1936.
- Vaimulikke laule segakoorile*, III. New York: 1968.
- Waimulikud laulud, psalmid ehk waimulikud kantad, wiisidega: koolis ja kodu*. Tallinn: 1896.
- Waimulikud laulud õigeusulisele Eesti rahwale*, I anne. Jurjew: 1915.
- Õige usu kiriku laulu wiiside raamat koolide tarwis, Esimene jagu: kahe heälega: Diiskant ja Alt*. Riia: 1885.
- Öinen juhlapalvelus eli vigilia*, I. Kuopio: 1942.